

İNCELEME: LEXUS VE ZEYTİN AĞACI: KÜRESELLEŞMENİN GELECEĞİ

REVIEW: LEXUS AND THE OLIVE TREE: UNDERSTANDING GLOBALIZATION

Ece Merve Yanardağ

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Öğrencisi, ORCID: 0000-0003-1108-2307, emyanardag@gmail.com.

Kabul Tarihi / Accepted: 21.08.2019

Kitap İncelemesi / Book Review

1. GİRİŞ

The New York Times'ta köşe yazarlığı yapan ve aslında Ortadoğu çalışmalarında uzman olan Amerikalı yazar Thomas Friedman tarafından kaleme alınan kitapta, küreselleşme, içinde bulunduğumuz yeni uluslararası çok kutuplu sistem olarak ele alınmış ve bu sistemin bireyleri, kurumları, şirketleri, devletleri nasıl etkilediği incelenmiştir. Genel olarak küreselleşmenin yeni fırsatlarla birlikte, doğru yönetilmediği takdirde yeni riskler de doğurabileceği ve küresel sorunlara da yol açabileceği vurgulanmıştır. Bu bağlamda küreselleşmenin nasıl yönetileceğine dair dünyanın çeşitli yerlerinden olumlu/olumsuz örnekler gösterilerek incelenmiş ve bu örnekler doğrultusunda bütüncül bir çıkarım yapılmaya çalışılmıştır. Küreselleşme sisteminden en iyi nasıl yararlanılabileceği ve en kötü yanlarından nasıl korunabileceğini ortaya koymak hedeflenmiştir. Yazar bunu yaparken, gazeteci olmasının da sağladığı avantajla, dünyanın çok farklı bölgelerinde gözlemlediği olayları "küreselci" bir bakış açısıyla incelemiş, birçok röportaj ve görüşme yapmış ve ortaya attığı tezleri desteklemek için bu örnekleri kullanmıştır.

Kitap, "Sahneye Giriş: Dünya On Yaşında" başlığı altında yeni (on yıllık) küreselleşme düzenini tanıtan Tayland krizinden bir örnekle başlamakta ve bunu takiben dört ana bölüm ve bu bölümlerdeki ara başlıklardan oluşmaktadır. Bu bölümler sırasıyla: Sistemi Kavramak, Sisteme Bağlanmak, Sisteme Ters Tepki ve Amerika ve Sistem'dir. İlk bölümde küreselleşme sistemi ve bu sistemin işleyişini nasıl kavramamız gerektiği anlatılmıştır. İkinci bölüm, ulus-devletlerin, toplulukların, bireylerin ve çevrenin bu sistemle nasıl bir etkileşim içinde olduğunu açıklamaktadır. Üçüncü bölümde küreselleşmeye karşı gelişen ters tepki örneklerle açıklanmıştır. Dördüncü ve son bölüm ise, bu yeni sistemi dengelemekte Amerika'nın oynadığı rol ve üstlenmesi gereken sorumlulukla ilgilidir. Sistemi uyumlu ve sürdürülebilir kılmak için neler yapılması gerektiğine değinilmiştir.

2. İLK BÖLÜM: Sistemi Kavramak

Küreselleşme, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle iki kutuplu sistemin yerini alan bugünkü hakim uluslararası sistem olarak ele alınmaktadır. Bu yeni küreselleşme sistemi, Soğuk Savaş sistemine göre dinamik ve çok boyutludur. Artık serbest piyasa ekonomisinin tüm dünyaya yayılmasıyla dünya pazarı özgürleşmekte, sınırlar kalkmakta, serbest pazarlar ve demokrasi dünyanın her yerine yayılmaya başlamaktadır. Ekonomik açıdan küreselleşmenin itici gücü serbest piyasa kapitalizmiyken, kültürel açıdan bir Amerikanlaşma olarak kendini göstermektedir. Teknolojik açıdan ise sistemin ölçütü hızdır. Ticarete, ulaşımda, iletişimde ve en önemlisi buluşçulukta hızlı olmayı kapsamaktadır.

Küreselleşme çağının bir diğer bağımsız itici gücü ise internet olarak gösterilmektedir. İnternet ortamı, herkesin birbiriyle bağlantıda, iletişim halinde olduğu ancak idarenin kimsenin elinde olmadığı anarşik bir alan olarak belirtilmektedir. İnternetle birlikte yaşam şekilleri değişmiş hatta internet artık yönetim biçimlerine bile etki etmeye başlamıştır. Ve en önemli etkisi, bireyler artık internet ve teknolojik gelişmeler sayesinde dünya sahnesine direkt olarak atılmışlardır.

Peki küreselleşmeyi irdeleyen bir kitabın adı neden “Lexus ve Zeytin Ağacı”? Buna yönelik olarak, günümüz dünyasını anlayabilmek için, şu an çok yeni ve çok eski olan şeyler arasındaki etkileşimi anlamamız gerektiğinden bahsedilmektedir. Yazarın burada küreselleşmenin unsurlarını açıklarken kullandığı ifade “internet ağındaki bir site kadar yeni, Şeria Nehri’ndeki bir zeytin ağacı kadar eski şeyler” (s.54) bunu açıkça göstermektedir. Dünyanın Soğuk Savaş sonrasında yöneldiği yeni alanları ve eskide takılıp kalan bölgeleri ifade etmek için bu ismi tercih etmiştir yazar. Japonya örneğın, daha iyi bir Lexus üretim teknolojide her gün yeni ilerlemeler kaydederken, dünyanın diğer kısmı (Filistin-İsrail örneğı) hala hangi zeytin ağacı senin hangisi benim savaşını vermektedir. Burada zeytin ağacının sembolize ettiği şey, aidiyet, kimlikler, bağılıklar, gelenek-göreneklerken, Lexus ilerlemeyi, yeniliğı, dünyayı yakalamayı ifade etmektedir. Bu durumda bugün küreselleşen dünyada zeytin ağacının en büyük tehdidi Lexus’tur; onu yok etmeye çalışmaktadır. Ancak ilerleyen ve zenginleşen de yine Lexus’a sahip ülkelerdir. Yazar bu noktada Lexus ve zeytin ağacı çekişmelerine birçok örnek vererek açıklamaktadır; gerek Lexus’un gerekse zeytin ağacının öne çıktığı bölgelerden örneklerle.

Bunları belirttikten sonra yazar, Berlin Duvarı’nın yıkılmasının, sembolik olarak tüm dünyadaki ekonomik, siyasi, kültürel duvarların yıkılmasını temsil ettiğini açıklamaktadır. Böylece daha bütünleşik, homojen ve asıl küreselleşmenin yaşandığı dünyanın ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu dünyayı ortaya çıkarıp her yerde benzer siyasi rejimlerin, benzer beslenme ve moda alışkanlıklarının ve benzer yaşam tarzlarının olmasına neden olan üç faktör gösterilmektedir: teknolojinin demokratikleşmesi, finansın demokratikleşmesi ve enformasyonun demokratikleşmesi. Teknolojinin demokratikleşmesiyle üretim küreselleşmektedir; alıp-satmak tek bir tuşa bakar hale gelmektedir. Finansın demokratikleşmesiyle yatırım biçimleri değişmiş ve tahvil piyasaları ortaya çıkmıştır. Enformasyonun demokratikleşmesi ise, insanların bilgiye erişiminin kolaylaşmasını, dünyanın her yerinden insanların, başka yerlerde nasıl yaşandığına dair bilgisinin olmasını içermektedir.

Bu üç tür demokratikleşmenin yöneticilerin bilgiyi daha çok paylaşmalarını gerektirmesiyle artık her tür yönetim (devlet yönetimlerinden şirket yönetimlerine kadar) daha şeffaf ve demokratik bir biçim kazanmaktadır. Bu noktada yazar, kendine has terimlerinden biri olan “altın deli gömleğı”ni öne sürmektedir. Bununla anlatılmak istenen, bir devletin serbest piyasa ekonomisini uygulayarak sisteme bir kez giriş yaptığında, ekonomiyi büyötmek için politikayı küçölterek kendi alanını daraltması ve piyasanın gizli eline daha fazla güvenmesi gerektiğini kabul etmesi anlamına gelmektedir. Demokrasi ve açık ekonomi, sisteme katılan her aktör için zorunlu bir hale gelmektedir ve sistem tarafından dayatılmaktadır. Bunun nedeni olarak yazarın öne sürdüğü bir diğer kavram “elektronik sürü”dür. Yazar bunu “tek tıkla dünyanın herhangi bir yerinden hisse senedi, tahvil, döviz alıp satarak dünyayı belirleyen fabrikalarını dünyanın her yerine yayarak en verimli ve en düşük maliyetli üretici ülkeye kaydıran çok uluslu şirketler de dahil herkes” (s.133) olarak tanımlamaktadır. Yazar bu noktada küreselleşmenin bir seçenek değil, bir gerçek olduğunu ve kimse tarafından yönetilmeyen bir alan olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla sistemden en kazançlı çıkanlar bile aynı risk içerisindedir. Ve artık bu sürünün ulus-devletlerin davranışlarını belirleyebilme potansiyeli bulunmaktadır. Yönetimlerin şeffaf ve demokratik olmasını sağlayan da işte bu herkesin aynı anda yer aldığı bu elektronik sürüdür. Böyle bir

sistem de sorunlar kadar çözümler de hızlı bir şekilde yayılabilmektedir. Yazar burada devletlerin, doğru adımları atarak doğru çözümler geliştirebileceği vurgusu yapmaktadır.

3. İKİNCİ BÖLÜM: Sisteme Bağlanmak

Bu bölümde kleptokrasi adı verilen, rüşvet ve yolsuzluğun normalleşmesinin küresel sistemi nasıl tehdit ettiğine odaklanılmaktadır. Ülkeler için küreselleşme sisteminde asıl zor olanın serbest piyasaya katılmak değil, ticari kuralların ve adil kanunların tarafsız bir şekilde uygulanması olduğu belirtilmektedir. Haksız kazancın önüne geçerek, özgür basınlar tarafından yolsuzluğun gün yüzüne çıkarılmasına izin verildiği bir toplum, küreselleşmeye uyumlu bir politika geliştirebilecektir. Yazar bunu, yolsuzluğun en çok görüldüğü Arnavutluk, Nijerya, Rusya ve Çin gibi ülkelerden örnekler üzerinden anlatmaktadır. Serbest piyasa sisteminin daha demokratik, şeffaf, öngörülebilir, yasalara ve kurallara bağlı bir yapı gerektirdiğini savunmaktadır. Piyasanın bir parçası olmanın, kendini piyasadan koruma sorumluluğunu da getirdiğini belirtmektedir. Artık eskiden olduğu gibi devletlerin büyüklüğünün değil kalitesinin ön planda olduğu vurgulanmaktadır. İç yapısını, kurumlarını ve denetleme mekanizmalarını hazırlamadan sisteme giren devletler, sistemi devam ettirebilmek için kleptokrasiye yönelmekte ve en sonunda krize sürüklenmektedirler. Yazar burada yine küreselleşmenin bu gibi zorluklar yaratabileceğini ancak bu süreci iyi yönetecek finansal ve politik kurumlara sahip olduğu takdirde olağanüstü fırsatlar da getirebileceğini savunmaktadır.

Bunun yanı sıra küreselleşmenin demokratikleşme üzerindeki çelişkin etkilerine vurgu yapılmaktadır. Sistem bir yandan ülkelere daha demokratik, daha şeffaf ve iyi yönetim biçimlerini dayatırken, öte yandan ülkeler üzerindeki en baskıcı, en müdahaleci ve ürkütücü elektronik sürüyü ve süper piyasaları bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla insanlar artık ülkelerindeki demokrasiyi, seçme hakkını, iktidarı bir yanılısama olarak görmektedir. Çünkü siyasi yaşamı asıl yönlendirenler anonim piyasalar ve sürüler haline gelmektedir.

Bu bağlamda sürünün oluşumunu sağladığı demokratik uygulamalar kitapta şu şekilde belirtilmiştir: şeffaflık, standartlaşma, yolsuzluğun önlenmesi, basıl özgürlüğü, tahvil piyasaları ve demokratikleşme. Sürü aslında doğrudan demokrasiye değer vermez, ancak şeffaflığa, öngörülebilirliğe ve güvenliğe önem vermeleri dolayısıyla bu demokratik uygulamaları dayatmaktadır.

Bu bölümde bahsedilen bir diğer konu ise, küreselleşmenin getirdiği homojenleşme ve tahrip faktörüdür. Küreselleşmenin kültürel açıdan bir Amerikanlaşma doğurduğunu ve yerel kültürlerin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını belirten yazar, bir ara yol önermektedir: ülkeler yeterince güçlü kültürel ve çevresel filtreler oluşturarak küreselleşmenin süper güçleri tarafından yok olup silinmemesini garanti altına almalıdır. Bu noktada yazar “küyerelleşme” çözümünü önermektedir ve küreselin yerele uygun bir biçimde değiştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Sisteme Ters Tepki

Bu bölümde, küreselleşmenin yarattığı eşitsizliğin ve bu yeni sürece uyum sağlamakta zorlanan kesimlerdeki endişenin bir sonucu olarak ortaya çıkan üç çeşit tepkiden bahsedilmektedir: en yoksul kesimde düzensiz ve belli bir hedefi olmayan suç dalgaları şeklinde ortaya çıkan tepki; eski sistemin zenginleri orta kesimin şeffaf ilkelerle birlikte yoksullaşmaya başlamasıyla ortaya çıkan ve belli bir örgütlenme gücü olan tepki; ve son olarak kültürlerini, zeytin ağaçlarını, geleneklerini korumak isteyen küreselleşme karşıtlarının ortaya çıkardığı “köktenci ters tepki”. Tüm bu tepkiler, sistemi anlamayan ve dolayısıyla yönetemeyen, küreselleşmenin nimetlerinden yararlanamayan kesimlerin ortaya çıkardığı tepkiler olarak nitelendirilmektedir.

Ancak bu ters tepkiye de bir tepki olduğu belirtilmektedir. Küreselleşmenin her kesimini mutlak kazancını bir şekilde artırdığını savunanlar bu ters tepkiye karşı çıkmaktadır. Bu kesim, tarihte ilk kez bu kadar çok insanın yaşam standartlarının bu kadar hızlı bir şekilde bu kadar yükseldiğini savunmaktadır.

5. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: Amerika ve Sistem

Yazar bu bölümde, küreselleşmeden en iyi faydalanan ve onu en iyi yöneten ülke olarak Amerika'yı göstermektedir. Amerika'nın çeşitliliği kucaklayan, yeniliğe açık, demokratik ve özgürlükçü, şeffaflık ve dürüstlüğe dayalı yapısıyla ve cazip coğrafi koşullarıyla buna en uygun ülke olduğu vurgulanmaktadır. Enformasyon teknolojileri açısından en ileri ülke olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla Amerika'nın küreselleşmenin bütün yeni güç ölçülerinde söz sahibi olduğu belirtilmektedir. Amerika'nın tüm bu avantajlarının yanı sıra, sistemdeki gücünü koruyabilmesi ve küreselleşmeyi sürdürülebilir kılabilmesi için geliştirmesi gereken sosyal politikalar ve alması gereken sorumluluklar olduğu belirtilmiştir.

“Devrimin Adı ABD” başlığı altında yazar, dünyanın çeşitli yerlerinde, küreselleşmenin Amerikanlaşmayla eş tutulduğunu ve bundan duyulan rahatsızlıkları belirtmektedir. Küreselleşmenin dünyada görünür yüzü Amerika haline gelmektedir ve bu durum, küreselleşmeyi aslında Amerika'nın icat ettiği ve hegemonyasını meşru kılmak için kullandığı bir araç olduğu gibi yorumlara neden olabilmektedir. Ancak yazara göre bu gerçeklik payı olmayan bir söylemdir, nitekim küreselleşme Amerika için de benzer tehditler yaratabilmektedir. Örneğin bugün Amerika önündeki en büyük tehdit, teknolojik altyapının saldırıya çok açık olmasıdır. ABD bilgisayar korsanları tarafından sıkça saldırıya uğramaktadır. Dolayısıyla küreselleşmenin yarattığı “süper güçlendirilmiş bireyler” Amerika için de tüm dünya için olduğu kadar bir tehdit unsurudur.

Son olarak yazar küreselleşmenin kontrol altına alınmadığı takdirde yıkıcı olabilecek boyutlarından bahsetmektedir. Küreselleşme tehdidine yönelik beş neden gösterilmektedir: fazla zorlayıcı oluşu, fazla bağlantılı oluşu, fazla rahatsız edici oluşu, eşitsizlik ve adaletsizliği tetikleyişi, fazla ruhsuzlaştırıcı ve yabancılaştırıcı oluşu. Bu noktada öne sürülen çözüm, bir noktada insanlara küreselleşmenin makineler için değil, insanlar için olduğunu hatırlatmak ve istedikleri takdirde bir insanla irtibata geçebileceklerini bilecekleri bir sistem yaratabilmektir. Yazar son olarak küreselleşme yönetimini şu şekilde ifade etmektedir: “Dünya vatandaşları olarak görevimiz, insanların çoğunluğu için her zaman kazanımların önde, kayıpların arkada olduğu bir dünya yaratmaktır. Küreselleşme ancak o zaman sürdürülebilir. Bu durumda da en büyük sorumluluk ABD'dedir.” (s.428)

6. SONUÇ: Yorum ve Eleştiriler

Sonuç itibarıyla yazar küreselleşme sisteminin iyi ve kötü yanlarını ortaya koymayı hedeflemiş ve bu sistemden en iyi nasıl yararlanılabileceğini açıklamaya çalışmıştır. Ancak bunu yaparken objektif bir duruş sergileyememiş ve pek çok çelişkili meseleyi göz ardı etmiştir. Bir siyaset bilimci ya da akademisyen olmadığı için, ülkelerin iç dinamiklerini dikkate almadan fazla genel bir bakış açısı sunmuştur. Oysaki küreselleşme, kitapta belirtildiği gibi bugünkü mevcut sistemse eğer, her ülkenin buna katılım şekli, katılmak için geçirmek zorunda kaldığı değişimler ve karşılaşılabilecek zorluklar, krizler kendine özgü olacaktır. Burada yazarın ‘uyum sağlamayan yok olur’ şeklinde keskin bir yaklaşımla bu süreçleri göz ardı ettiği düşünülebilir.

Öte yandan küreselleşme, daha çok ekonomik getirilerine odaklanılarak ele alınmıştır. Potansiyel tehlikelerden bahsedilirken bile, ekonomik krizlerin küreselleşmesinden ve serbest piyasa kapitalizminin kontrolsüz kalma tehlikesinden bahsedilmiştir. Ancak küreselleşmenin

çok daha farklı ve en az ekonomik krizler kadar önemli olan bir diğer karanlık yüzü de “terörün küreselleşmesidir”. Kitapta bu tehdide hiç yer verilmediği gibi, küreselleşmenin savaşlar üzerindeki etkileri ve geleneksel savaşları nasıl dönüştürdüğü ya da dönüştüreceği üzerinde de durulmamıştır. Kitabın yayımlandığı yıl göz önünde bulundurulduğunda 11 Eylül saldırıları öncesi bir dünya için çizilen iyimser perspektif, terörizmin küresel boyutta bir tehdit haline gelmesi öngörülmediğinden doğal bulunabilir. Ancak bugün küreselleşme üzerine araştırma yapmak isteyen herhangi biri için, günümüzün en kritik uluslararası krizlerinden biri olan küresel terörizmi yok sayması düşünülemez. Dahası bu durum kabilecilik gibi birçok tepki mekanizmasını küresel bir tehdit haline getirmiş ve küreselleşmenin doğasını değiştirmiştir. Dolayısıyla bu noktadaki eksikliği neticesinde güncelliğini koruyan kapsamlı bir eser olduğu söylenemez.

Bununla beraber yazarın temel argümanı olan, küreselleşmeye yönelik Soğuk Savaş’ın iki kutuplu sisteminin yerini alan yeni çok kutuplu sistem olarak yaptığı tanım da eleştirilebilir. Yazar ilk küreselleşme devrinin Birinci Dünya Savaşı öncesi dönem olduğunu belirtirken, savaşın başlamasından Soğuk Savaş’a kadar olan dönemi küreselleşme açısından donuk bir dönem olarak tanımlamaktadır ancak bunun yetersiz bir tanım olduğu iddia edilebilir. Nitekim Soğuk Savaş’ta da amaç bir dünya hakimiyeti olduğuna göre, küresel girişimlerde bulunulduğu yadsınamaz. ABD ve Sovyet Rusya arasında dehşet dengesinin hakim olduğu bu dönemde birbirilerine direkt olarak saldırıda bulunamayan bu güçlerin uzay çalışmalarında ve uzayda aktif olmak için giriştiği rekabetler, uzayın ve bilimin tüm insanlığı ilgilendirmesi bakımından küresel hamleler olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra terörün küreselleşmesi açısından bakılırsa, ideolojik terör örgütlerinin bu dönemde de kendi coğrafyaları dışında eylemlerde ve etkinliklerde bulunduğu görülecektir. Buna örnek olarak, 1960-70’lerde Almanya’daki Kızıl Ordu Fraksiyonu’nun (Der Baader-Meinhof), Ortadoğu’daki diğer marksist terörist gruplarla birlikte çalışarak, Ortadoğu’daki başka ülkelerde o örgütler adına eylemlerde bulunması gösterilebilir. Dolayısıyla yazar, kitap boyunca küreselleşmenin Soğuk Savaş sonrasında duvarların yıkılmasıyla ortaya çıktığını iddia ederken, küreselleşmenin ne zaman başladığına dair diğer tartışmaları büyük ölçüde göz ardı etmektedir.

Bir diğer nokta, yazarın başlangıçta savunduğu Lexus ve zeytin ağaçları arasında dengenin sağlanması gerektiğine dair yaklaşımını kitap boyunca devam ettirememesidir. Lexus’a daha fazla ağırlık verip, ileri teknoloji üreten ülkeler bazında daha iyimser bir çerçeve çizdiği, zeytin ağaçlarının, yerel kültürel kimliklerin ve toprak aidiyetlerinin önemine yeteri kadar vurgu yapmadığı ve zeytin ağaçlarını geri kalmışlıkla, küreselleşmeyi yakalayamamış olmakla ilişkilendirdiği görülmektedir. Bu noktada geçmişteki kimlikleri bırakıp şu andaki kimliklere odaklanılması gerektiğini savunmaktadır ancak şu andaki kimliklerin herkes için bir Amerikalı kimliği anlamına geldiği gerçeğini göz ardı etmektedir.

Kitap bahsedilen alanlarda büyük ölçüde yazarın hiperglobalist (küreselleşmenin getirilerini yücelten, fazla iyimser grup) bakış açısıyla yazılsa da yazarın dönüşümcü-alterglobalist (küreselleşmenin kötü özelliklerinin yararlı olacak şekilde dönüştürülüp değiştirilebileceğini öne süren grup) yaklaşmaya çalıştığı yerlerde denge sağlanmaya çalışılmıştır. Kitapta küreselleşmeyi devletlerin, bireylerin, sisteme dahil olan tüm aktörlerin değiştirip dönüştürerek kontrol altına alabileceği de savunulmaktadır. Nitekim son bölümde de “İleriye Giden Bir Yol Var” başlığı altında küreselleşmeyi nasıl yönetebileceğimize ve yıkımlarından nasıl korunabileceğimize, dengeyi nasıl sağlayabileceğimize yönelik çözümler getirmeye çalışmıştır.

Ancak yazar kitap boyunca “...ben bir küreselciyim” ya da “...dünya vatandaşları olarak görevimiz...” gibi hiperglobalist kavramları kullanmaktan çekinmemiştir. Ancak bu terimleri kullandığı halde tüm sorunların çözümü için ABD’yi öne sürmesi de bir başka

çelişkiyi yansıtmaktadır. Yazar, homojenleşme sorunları, Amerikanlaşma'ya getirilen tepkiler, çevre sorunları, dibe doğru yarış ve çevre standartlarında düşüşler, eşitsizlik ve adaletsizliğin pekiştirilmesi gibi konuları göz ardı etmemekle birlikte, bunların iyi yönetilebildiği ölçüde küreselleşmenin muazzam fırsatlar doğuracağını tüm bölümlerde savunmaktadır.

Yazar, ortaya attığı ve savunduğu tezleri dünyanın birçok bölgesinden örneklerle gözler önüne sermesi itibarıyla kanıtlara dayandırmış ve etkili bir anlatım benimseyebilmiştir. Ancak yine de, özellikle son bölümde, Amerika'ya yüklediği sorumluluklar ve değerler noktasında kitabın fazla "Amerikalı" bir perspektiften yazıldığı söylenebilir. Yazarın verdiği bazı örneklerde de bunu görebilmek mümkün; örneğin Doha'da sahilde gezerken rastladığı Taco Bell'i eleştirirken, Doha'ya giden Amerikalı bir turist gözünü çevreye bakarak artık her yerin aynı olduğunu belirtmekte ve bundan şikâyet etmektedir. Ancak konaklamak için seçtiği yerin Sheraton olduğunu her seferinde vurgulayarak, küreselleşmenin nimetlerinden sonuna kadar yararlandığı halde bu bölgelerde yerellik beklediğini öne sürerek kendiyi çelişmektedir. Ritzer "McDonalddlaşma" olarak ifade ettiği toplumsal sürece entegre olmuş bireylerin, iş veya turistik amaçlarla gittikleri yerlerde tanıdıkları, aşına oldukları ortamları aradığını ifade etmektedir (Ritzer, 2019, 327). Sheraton örneğinden anlaşıldığı kadarıyla Friedman tam anlamıyla bu gruba dahil bir birey olarak homojenleşmeyi eleştirmesi açısından, eleştirilerinde inandırıcı ve tutarlı bir duruş sergilememektedir. Diğer yandan bu bölgelerin gelişiminde de doğrudan yabancı yatırımların etkisini hafife almakta ve kültürlerin korunmasına yönelik getirdiği çözümlerde tek boyutlu bir bakış açısı benimsemektedir.

Aynı şekilde verdiği bir diğer örnekte de küçük bir Japon kızın Amerika'ya gidip McDonald's'ı görünce, bunu bir Japon markası sandığı için şaşırıldığı hikayesinden yola çıkarak, "kültürler yok olmamalı, McDonald's farklı olduğu için sevilmeli" demektedir ancak bu noktada da göz ardı ettiği şey, bu Amerikalı markaların yayılma politikalarının farklılık üzerine değil, benimsenme üzerine kurulmuş olmasıdır. Bu nedenle zaten bu markalar yerel unsurlarla eklemlenme ve gittikleri ülkede kalıcı olmak için benimsenme çabası içine girmektedirler. Asıl eleştirilmesi ve çözüm getirilmesi gereken nokta buyken yazar bu süreçlerde de yükü tamamen hükümetlerin ve yerel halkın üzerine atarak, bu dev markaların reklam stratejileri ve "rızanın imalatını" gerçekleştirme stratejilerini göz ardı etmektedir. Dolayısıyla küreselleşmenin sadece Amerika tarafından iyi bir şekilde düzenlenebileceği bir bakış açısı gerçeği yansıtmamakla birlikte oldukça küreselleşme karşıtıdır aslında. Çünkü küreselleşme denen sistem, tek bir güç yerine tüm aktörlerin birlikte inisiyatifler alıp birlikte rol oynamalarını gerektiren bir olgudur. Dolayısıyla yazarın Amerika'ya atfettiği bu önemin, küreselleşmenin tüm dünyadaki Amerikanlaşma yüzünü törpülemek yerine pekiştirdiği düşünülebilir.

Son olarak, yazar Friedman'ın McDonald's'a sahip iki ülkenin savaşmadığı yönündeki epey tartışmalı tezi de McDonald's'a atfettiği siyasi önem açısından eleştirilebileceği gibi, sonrasında da çürütülmüştür. Friedman, bu tezi ortaya atarak küreselleşmenin çatışmayı önleyici unsurları olarak Amerikan etkisini ön plana çıkarmakta ve buna örnek olarak İsrail ile Ortadoğu'da McDonalds'a sahip olmayan üç ülke olan İran, Suriye ve Irak arasındaki çatışmalar ile McDonalds'a sahip Hindistan ile "hala tehlikeli bir biçimde McDonalds'sız" olarak tanımladığı Pakistan' arasındaki gerilimi örnek göstermektedir (s. 251). Ancak 1999'da bir McDonald's ülkesi olmasına rağmen Sırbistan'ın NATO güçleri tarafından bombalanması bu tartışmalı tezi çürütmüştür (Ritzer, 2019: 32).

Eleştirilebilecek tüm bu noktalara rağmen 1999'da yazılmış bir kitap olarak küreselleşmenin gerek ekonomi gerek siyasi ve sosyokültürel yapı üzerindeki etkilerini yansıtmaması bakımından güncelliğini koruyan bir yapıdır. Genel anlamda gündelik ve hatta esprili bir dil kullanılmış, kavramsal açıklamalar yerine kısa anekdotlar üzerinden konular

irdelenmiştir. Yazarın bir siyaset bilimci veya akademisyen değil, gazeteci olmasının da bunda etkisi oldukça büyüktür. Dolayısıyla kitap sokaktaki birinin bile rahatça okuyabileceği akıcı bir dile ve sade bir anlatıma sahiptir. Kitabın bölümleri birbirini tamamlama açısından bütünlüklü bir yapıdadır ve her yeni bölüm, bir önceki bölümdeki konunun devamı niteliğinde ilerlemektedir. Küreselleşmenin dinamiklerini bölümlere ayırarak açıklaması bakımından da bugünkü sistemin anlaşılmasını daha kolay bir hale getirmektedir.

Kitap, daha önce küreselleşme konusunda eleştirel yapıtları da okumuş kişilere önerilebilir, çünkü fazla iyimser ve Amerika'yı yüceltici bakış açısıyla yazıldığı için, küreselleşmeyle ilgili ilk kez okuma yapanlarda objektiflikten ve gerçekçilikten uzak fazla optimist bir çerçeve oluşturabilecektir. Ancak küreselleşmenin şu an yaşadığımız bir unsur olduğunu, bugünkü dünyayı açıklamada kilit önem taşıdığını vurgulayarak, ekonomik krizlerden ya da siyasi devrimlerden, günlük hayattan örneklerle kadar her alandan ve dünyanın birçok bölgesinden örnekle bunu açıklamaya çalışması bakımından önemli katkılarda bulunduğunu belirtmek gerekir.

7. KAYNAKÇA

Ritzer, G. (1993). Toplumun McDonalddlaştırılması: Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme (Akın Emre Pilgir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (2019).

Friedman, T. (1999). Lexus ve Zeytin Ağacı – Küreselleşmenin Geleceği (Elif Özsayar, Çev.). İstanbul: Boyner Yayınları. (2003).